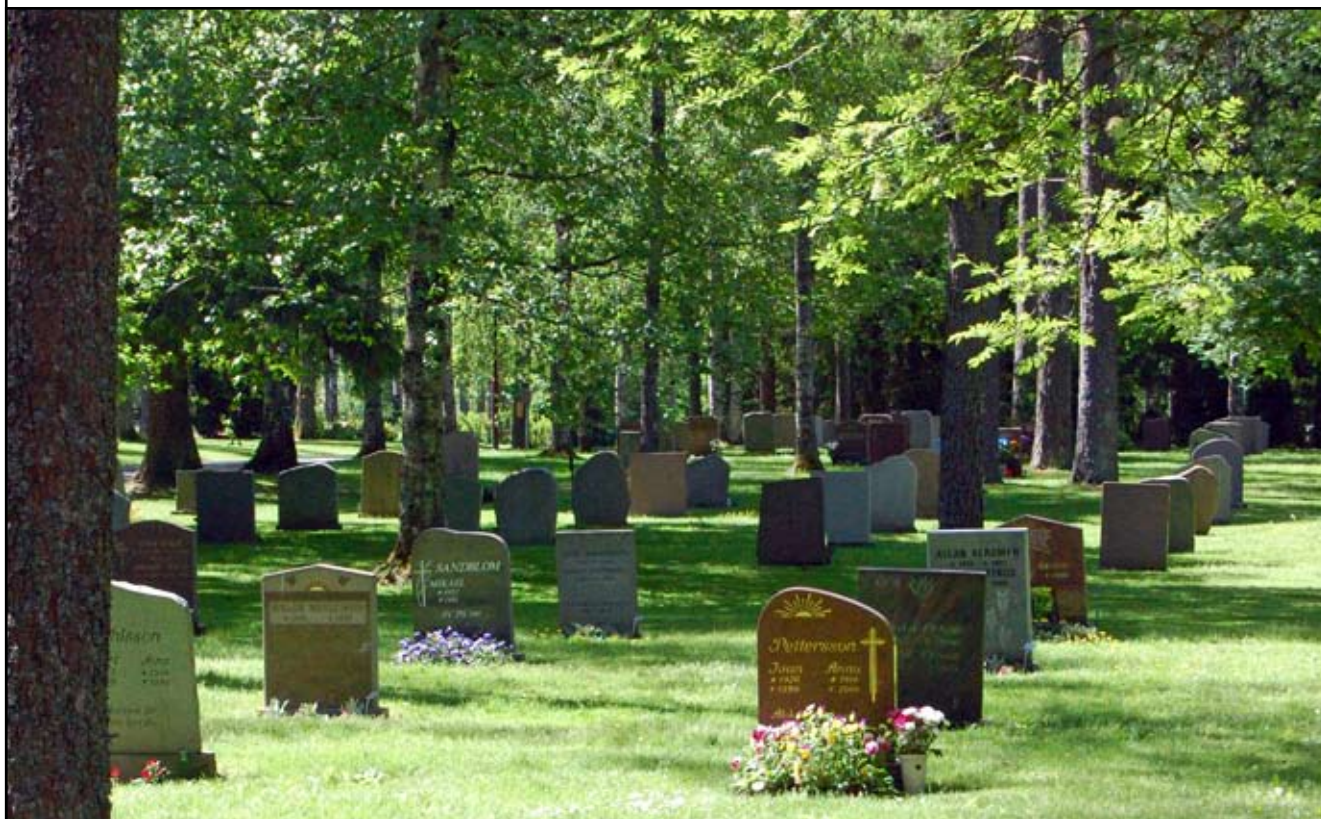

Kulturhistorisk karaktärisering och bedömning

Skogskyrkogården, Nässjö

*Nässjö socken i Nässjö kommun
Jönköpings län, Växjö stift*

Rapport, foto och ritningar: Anette Lindgren
Grafisk design: Anna Stålhammar
Tryckning och distribution: Lena Sletteberg

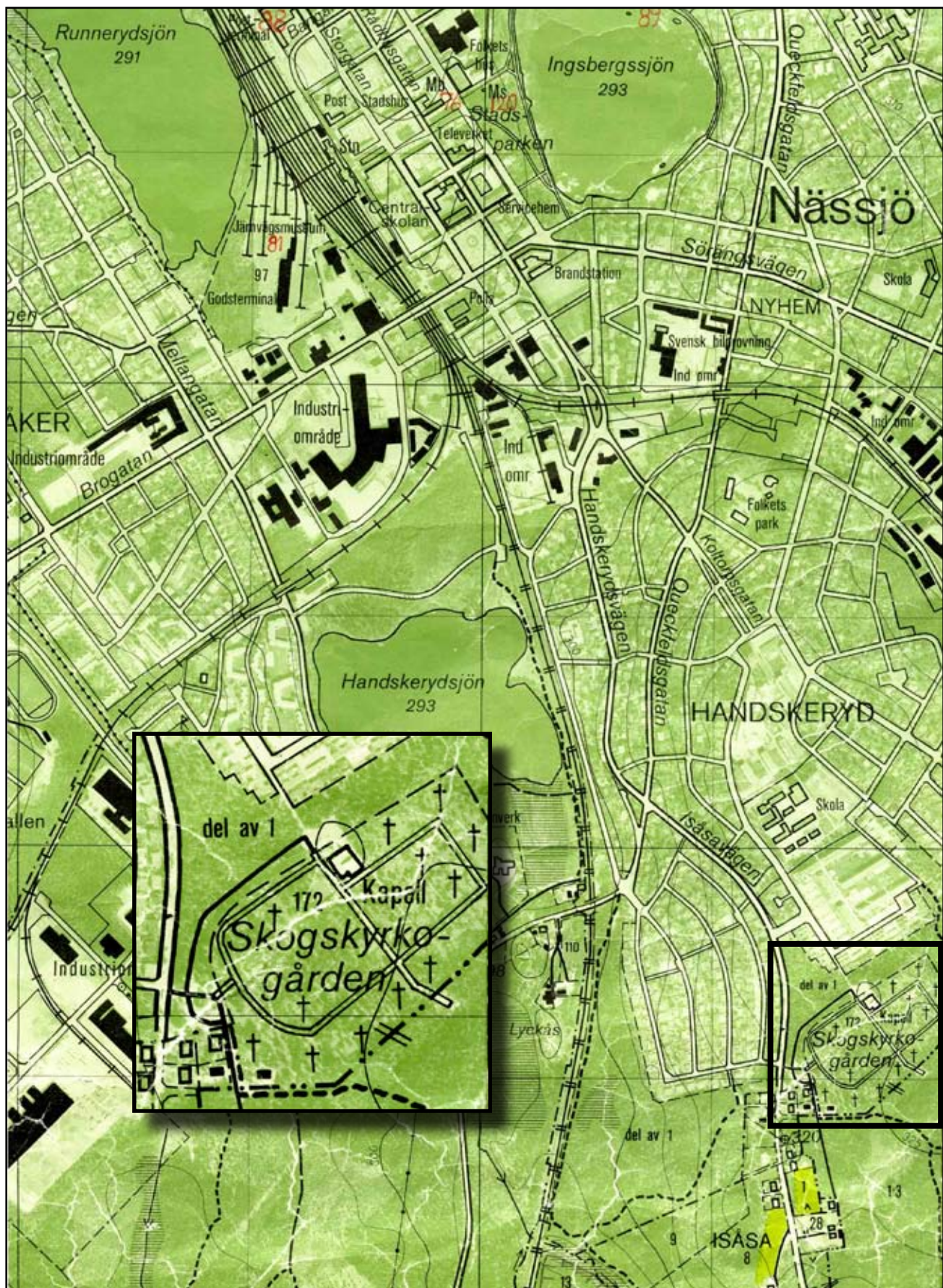
Jönköpings läns museum, Box 2133, 550 02 Jönköping
Tel: 036-30 18 00
E-post: info@jkpglm.se
www.jkpglm.se

Utdrag ur tryckta och ajourhållna ekonomiska kartor är återgivna enligt tillstånd: Ur allmänt kartmaterial från Lantmäteriet. Medgivande 94.0133

© JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM 2008

Innehåll

Inledning	5
Allmän kyrkogårdshistorik	7
Sammanfattande beskrivning	9
Skogskyrkogården i Nässjö	10
Beskrivning av kyrkogården idag	16
Beskrivning av enskilda kvarter.	21
Område A	21
Område B	23
Kulturhistorisk bedömning av kyrkogården i dess helhet	24
Att tänka på i förvaltning av kyrkogården:	25
Referenser.	26
Tekniska och administrativa uppgifter	26

Utdrag ur ekonomiska kartans blad Nässjö 6E 8g, 1988.

Inledning

Bakgrund

På uppdrag av Växjö stift genomför Jönköpings läns museum en kulturhistorisk inventering av kyrkogårdar inom stiftets del av Jönköpings län. Arbetet bekostas av medel från den kyrkoantikvariska ersättningen och påbörjades under år 2006 och det beräknas avslutas under år 2008. Inventeringen berör de till Svenska kyrkan hörande kyrkogårdarna som är i drift samt ödekyrkogårdar. Denna rapport utgör en delrapport i inventeringen vars resultat kommer att sammanställas och analyseras i en stiftsövergripande rapport.

Syfte

Den stiftsövergripande inventeringen syftar till att lyfta fram kyrkogårdarnas kulturhistoriska värden, att få en överblick av stiftets kyrkogårdar samt att sammanställa den enskilda kyrkogårdens historia. Inventeringen är avsedd att utgöra ett underlag i församlingens förvaltningsarbete och i de vård- och underhållsplaner som församlingarna arbetar med att ta fram. Inventeringarna ska vidare kunna användas i handläggningen av kyrkoantikvariska ärenden och för att bedöma var det är särskilt viktigt att stödja insatser med kyrkoantikvarisk ersättning.

Inventeringens uppläggning

Rapporten omfattar en historik över kyrkogården, beskrivning av de olika kvarteren, fotografier och en kulturhistorisk karakterisering och bedömning. Arbetet har varit uppdelat i en fältedel med inventering och fotografering samt en arkivgenomgång. De aktuella arkiv som gåtts igenom har främst varit Länsstyrelsen i Jönköpings läns arkiv, Antikvarisk-topografiska arkivet i Stockholm (genom kopior hos länsstyrelsen) samt Jönköpings läns museums arkiv. I möjligaste mån har också samfälligheternas eller församlingarnas egna arkiv använts. Utöver arkiv har uppgifter hämtats från befintlig litteratur däribland hembygds litteratur. Äldre fotografier har också använts för att kunna tolka händelser i kyrkogårdens historia. De i rapporten redovisade arkivuppgifterna utgör en sammanfattning av genomgångna arkiv och ska inte ses som en komplett beskrivning av händelser i kyrkogårdens historia. Arbetet inkluderar en omfattande fotodokumentation varav endast ett litet antal bilder använts i rapporten. Växjö stift, respektive församling, samt läns museet har rätt att fritt bruka fotografierna. För varje kyrkogård görs en kortfattad beskrivning av kyrkomiljön och en mer omfattande beskrivning av kyrkogården och samtliga kvarter. Vidare görs kulturhistoriska bedömningar över varje kvarter och en sammanfattande över hela kyrkogården där de kulturhistoriska värdena lyfts fram.

Den kulturhistoriska bedömningen görs i samarbete med representanter från Växjö stift, Länsstyrelsen i Jönköpings, Kalmars och Kronobergs län samt läns museerna i Kalmar och Växjö. En kulturhistorisk bedömning är aldrig definitiv utan hela tiden föremål för omvärderingar. Vid bedömningen tas hänsyn till varje kyrkogårds egna värden, men också till värden i förhållande till andra kyrkogårdar i stiftet och övriga landet. Den kulturhistoriska bedömningen nämner i de flesta fall inte enskilda gravstenar utan beskriver värden och karaktärsdrag i stort. Inför varje planerad förändring eller större underhållsåtgärd som påverkar det kulturhistoriska värdet skall tillstånd inhämtas från länsstyrelsen. Varje ärende behandlas där från fall till fall. Utifrån den kulturhistoriska värderingen och karakteriseringen tas beslut om vilka åtgärder som är berättigade till kyrkoantikvarisk ersättning.

Fältarbete och rapport har utförts av antikvarie Anette Lindgren vid Jönköpings läns museum. Rapporterna finns tillgängliga på Växjö stift, Länsstyrelsen i Jönköpings län, Jönköpings läns museum samt på respektive kyrklig samfällighet.

Allmän kyrkogårdshistorik

Så gott som alla våra landsortskyrkogårdar är jämnåriga med den första kyrkan på platsen. I de flesta fall betyder det att de är medeltida och efter flera hundra år av obruten kontinuitet är de också fortfarande i bruk. Från medeltidens kyrkogårdar finns dock väldigt litet bevarat. De viktigaste förändringarna som kristendomen införde gällande våra begravnings seder är att platsen för begravingarna skulle vara vigd och inhägnad. Den medeltida inhägnaden kunde bestå av en stenmur men vanligare var att den var uppförd av timmer, bogårdsbalken. Till den typiska bilden av en medeltida inhägnad kyrkogård hör även stigluckan som både hade en symbolisk som praktisk funktion som port till den vigda jorden.

Den medeltida kyrkogården saknade ett tydligt system med gångar och kvarter. Man fortsatte dock den förkristna sedvänjan att gravsätta folk efter deras gårds- eller bytillhörighet, antingen i smala tegar eller i kvartersliknande grupper. Till ovanligheterna hörde att man satte en vård över graven, som istället endast markerades av en jordhög. Om en vård sattes upp var den av trä, undantagsvis av sten eller smide. Det var också vanligt att man använde sig av kyrkogården på ett nyttobetonat sätt, nämligen som betesmark. Det ingick troligen i många klockares löneförmåner att ha sina djur betandes på kyrkogården.

Den medeltida kyrkogårdens utformning levde kvar väldigt länge, och påminde mest om en äng med små gravkullar och enstaka spridda vårdar. I stort sett börjar förnyelsen under 1800-talets början men ännu i början av 1900-talet kan man se en typisk medeltida karaktär på många landsortskyrkogårdar. Förnyelsen börjar i städerna, genom att gravsättningar på stadskyrkogårdarna förbjuds av hygieniska skäl. Enligt en kunglig förordning från 1815 måste begravingar innanför stadskärnan upphöra och begravningsplatser – utan andra kyrkobyggnader än t ex gravkapell – anläggas utanför stadsbebyggt område. Vidare skulle staten genom Överintendentsämbetet ansvara för att de blev prydligt och hälsosamt anlagda. Runt om i landet anläggs begravningsplatser precis utanför stadskärnorna under de första decennierna av 1800-talet. De anläggs med symmetriska gångsystem och kvartersindelningar, trädplanteringar för att förbättra luftkvaliteten och stenmurar med smidesgrindar. I de arkitektoniskt anlagda begravningsplatserna exponerades vissa gravar tydligare än andra. Att begravas utifrån vilken gård eller by man hörde till ersattes nu av så kallade köpegravar och allmänna gravar. Detta var en social indelning där de som ville och hade förmåga att köpa sin gravplats både fick en större sådan för hela sin familj och en bättre placering utmed gångar eller nära entréerna.

Köpegravarna anlades med grusbäddar och stenramar och senare även häckomgårdningar. Andra begravdes kostnadsfritt utmed den allmänna linjen där man gravsattes i en kronologisk ordning, tätt intill den som hade begravts före och oberoende om ens man eller hustru eller övrig familj låg på annan plats. Gravvårdarna var oftast mycket små och oansenliga.

Trädkransen introduceras först på städernas begravningsplatser men når under 1800-talets slut även allt fler landsortskyrkogårdar. Då introduceras också de typiska sorgeträden med hängande växtsätt. I början av 1900-talet planläggs även kyrkogårdarna på landsorten i kvarter med symmetriskt lagda gångar, grusbäddar på gravarna och välklippta häckar eller stenramar runt om. Indelningen av kyrkogården mellan köpegravsområde och allmänt område speglar ett socialt uppdelat samhälle. Företeelsen levde kvar till in på mitten av 1900-talet (upphörde officiellt 1964) och ersattes då av kvarter med gravar i långa rader längs med rygghäckar. Samtidigt började man av rationella skäl ta bort stenramar, häckomgårdningar och grusbäddar för att ersätta det med gräsmattor. Den sociala utjämnningen av ståndssamhället avspeglas på kyrkogårdarna genom allt mer enhetliga gravvårdar utan titlar, oftast utförda i det liggande formatet 60x80 cm.

Från och med 1980-talet blir gravvårdarna återigen mer individualiserade. Idag ser vi en mångfald olika former på gravstenar från liggande naturstenar till mer fantasifullt utformade vårdar. Den ökade individualiseringen under 1900-talets slut speglas också genom de många olika begravningsformer som idag erbjuds. Förutom kistbegravning och urngravar med personliga vårdar, erbjuds också minneslundar för askor som grävs ner anonymt utan plats för namn men med gemensam plats för blommor, askgravlundar med en ofta konstnärligt utformad gemensam plats för namn och smyckning, kistminneslundar där kistor begravs anonymt och utan plats för namn, samt kistgravlundar där kistor begravs anonymt men där det finns en gemensam plats för namn och utsmyckning. Till detta kommer också de muslimska områdena, som ännu främst förekommer på stadskyrkogårdarna.

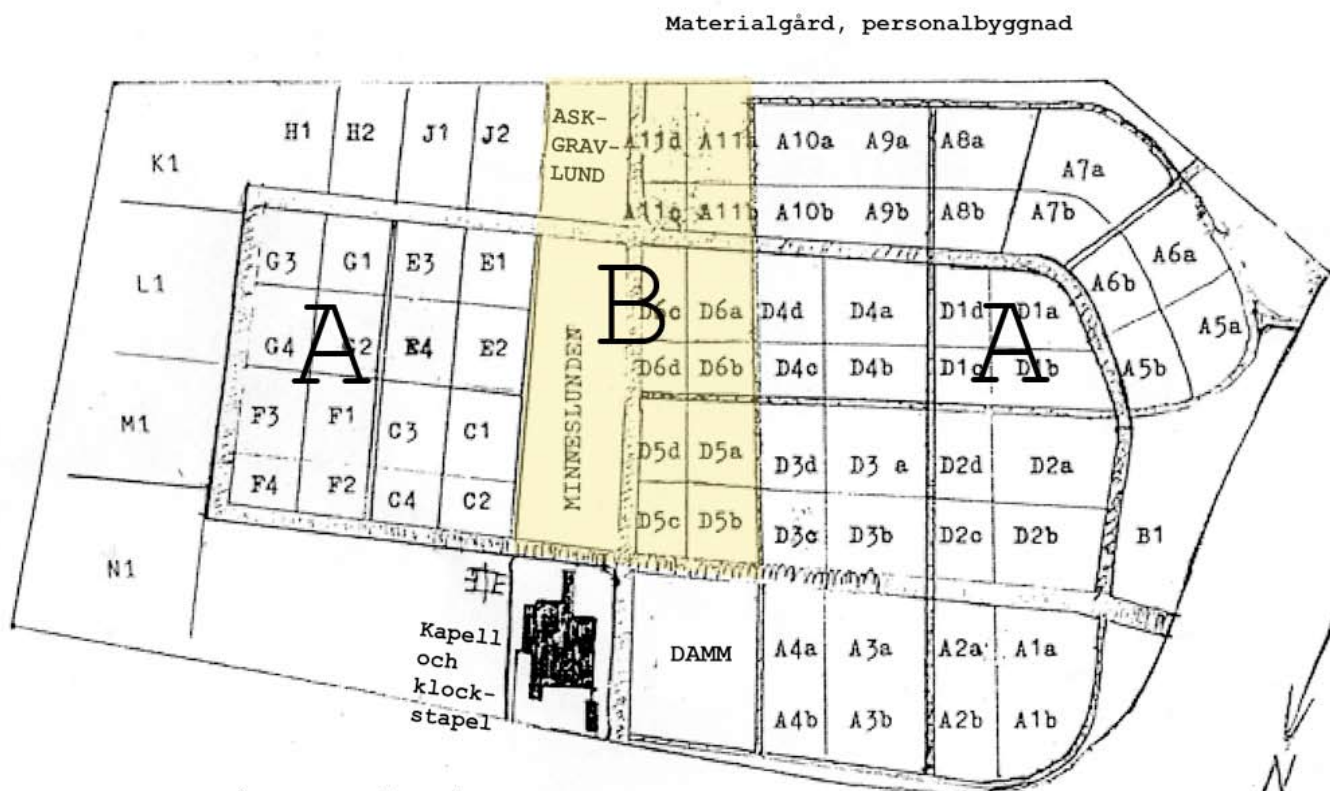
På 1920-talet började en ny typ av begravningsplats att anläggas, nämligen skogskyrkogården. En av de tidigaste i landet var skogskyrkogården i Skillingaryd från 1922. Dessa präglas av friväxande träd ur det naturliga beståndet, endast sällan eller i begränsad omfattning planterade kultiverade träd.

Sammanfattande beskrivning

Skogskyrkogården ritades av stadsarkitekten Vilhelm Ahlsén och togs i bruk år 1947. Kapellkrematoriet ritades av professor Sven Ivar Lind och invigdes 1962. Klockstapeln uppfördes samtidigt. Kapellkrematoriet är skyddat i KML enligt särskilt beslut.

Skogskyrkogården är flack och oregelbundet femkantig i formen. Växtligheten på kyrkogården består främst av uppvuxna barr- och lövträd, av naturligt och lokalt förekommande sorter. I söder och väster angränsar kyrkogården till ett skogsparti. Omgärdningsmurarna har gräsklädda vallar inåt och mer representativa stenmurar utåt.

I samband med krematoriets tillkomst anlades gravplatser för askor, i form av urngravfält och en minneslund. Dessa har på senare tid kompletterats med en askgravlund. Större delen av kyrkogården är dock fortfarande avsatt för kistgravar. Kvarteren är symmetriskt placerade och marken är huvudsakligen täckt med gräsmatta, med gångar av grus. En öppen damm finns i den nordvästra delen. Kvarteren är inbördes enhetligt utformade och uttrycket domineras av regelbundet placerade, enkelt utformade stenar i långa rätta rader med nord-sydlig eller öst-västlig sträckning.

Kapellkrematoriet från söder

Bevattningsdammen öster om kapellet, bild från söder

De flesta av begravningskvarteren är öppna, gräsbe-sådda, med trädtrader i kanterna och enstaka träd inne i kvarteren

Minneslunden är samtida med kapellet. Viloplatsens anordning är av senare datum.

Skogskyrkogården i Nässjö

Stadens historia

Nässjö kommun är en kuperad högländsbygd om 934 km² och hem för närmare 30 000 personer. Centralort är Nässjö, med ca 16 500 invånare. Ortnamnet (1270-talet de Næsiom, 1333 Næssio) synes ursprungligen innehålla en böjd form av ordet näs, vartill senare lagts efterleden sjö.

När järnvägen 1864 drogs fram genom Nässjö lades stationen ett antal kilometer utanför det som då var Nässjö by. Intill stationsbyggnaden uppfördes stinsbostad och järnvägshotell, och ett stationssamhälle började utvecklas. Det nya samhället växte snabbt i takt med att järnvägen med dess station blev en knutpunkt för kommunikationer även i öster- och västerled.

År 1881 blev Nässjö station med omgivande bebyggelse municipalsamhälle och fick sin första stadsplan, den s.k. Gamla staden. Stadsplanen angav en bred esplanad som utgick från stationshuset, och mellan längsgatorna Rådhus- och Storgatan placerades Stortorget med stadshuset och Södra torget. Stadshuset uppfördes år 1914, samma år som Nässjö fick sina stadsprivilegier. I den nya staden ingick även fabrikssamhället Åker.

Staden är fortfarande en viktig järnvägsknut på linjen Stockholm–Malmö. Härifrån utgår järnvägslinjer mot Falköping (över Jönköping), Halmstad, Vetlanda och Oskarshamn. Staden har dessutom varit en av huvudorterna för svensk möbelindustri. Tillverkningsindustrin och arbeten med anknytning till järnvägen dominerar ännu arbetslivet.

Stadens kyrkohistoria

Nässjö ursprungliga by och kyrka och ligger idag ca 5 km norr om dagens Nässjö. Där ligger Nässjö gamla kyrka. Den nuvarande kyrkobyggnaden stod färdig 1791 och ersatte då en romansk stenkyrka på samma plats.

Under flera decennier betjänades dock det nya samhället fortfarande av den gamla kyrkan och dess kyrkogård i gamla Nässjö. Kyrkan blev snart för liten för församlingen, och därtill låg den långt från det nya samhället. Vid ingången till 1900-talet inleddes därför planeringen för en ny kyrka. De alternativ till ny kyrkotomt som sågs ut var däremot inte lämpliga som begravningsplatser, så år 1902 anlades Anneforskyrkogården på jungfrulig mark i utkanten av Nässjö. Sju år senare (1909) stod Nässjö Nya kyrka klar på en tomt inne i staden. Det blev en stadskyrka i nygotik, uppförd i tegel efter ritningar av arkitektfirman Hagström & Ekman i Stockholm. År 1924 byggdes ett begravningskapell på kyrkogården.

På 1930-talet började man diskutera behovet av ett krematorium. Detta utmynnade på 1940-talet i planer på en helt ny kyrkogård. Skogskyrkogården invigdes 1947, och kapellet med krematorium stod klart 1962.

Inom Nässjö församling finns idag Nässjö Gamla kyrka med kyrkogård, den centralt placerade Nässjö Nya kyrka, Anneforskyrkogården med begravningskapell och Skogskyrkogården med kapellkrematorium, vilket idag även fungerar som distriktskyrka.

Miljön

Skogskyrkogården ligger i stadsdelen Handskeryd i södra Nässjö. I norr och väster ligger områden med enbostadshus, söder om kyrkogården finns en materialgård med personalbyggnad och i sydöst och öster finns ett område med uppvuxen blandskog. Skogskapellet ligger längs med nordvästra kyrkogårdsmuren. I norr, vid kapellet, ligger en asfalterad parkeringsplats och i väster finns en busshållplats.

Kapellet och klockstapeln

Skogskapellet uppfördes 1962 efter ritningar av arkitekt Sven Ivar Lind och med inredning av Axel och John Kandell samt korvävnad av Alf Munthe. Kapellet, med krematorium i källaren, uppfördes främst för jordfästningar men fick tidigt även tjänstgöra som stadsdelskyrka för Nässjös södra stadsdelar. Kapellet är uppfört i Helsingborgstegel, det består av ett antal mindre byggnadsvolymer som samlats kring den högre kapellsalen. Exteriören är stramt enkel med skarpskurna konturer och väldefinierade volymer. Interiören är i god samklang med exteriören och uttrycker väl modernismens ideal av ljusa och rena miljöer. Golv, väggar, fönster och dörrar och inventarier och möbler är ursprungliga, antalet material är få och formerna enkla. Arkitekten S I Linds gestaltning av kapellkrematoriet uttrycker hans önskan att koncentrera fokus kring begravningsakten och ge övriga moment i kremeringsprocessen en underordnad betydelse. Den ljusa interiören är skenbart enkel och ordnad för en funktionell och värdig hantering av kistan.

Till kapellet hör även en klockstapel som står nordost om byggnaden. Stapeln är av tryckimpregnerad och tjärad fur med stomme av limträ. Den är uppbyggd med sex benpar av limträbalkar som bär upp ett tjärat klockhus med brant sadeltak. Två av benparen är delvis klädda med kopparplåt. Stapeln bär två gjutna klockor från M. E. Ohlssons klockgjuteri i Ystad och har automatisk klockringning.

Kapellkrematoriet från söder

Klockstapeln från norr

Det färdigställda kapellkrematoriet år 1962, med klockstapeln bakom. Framför byggnaden syns minneslunden, som vid denna tid var glest planterad.

Bevattningsdammen invid kapellet. I fonden syns minneslunden som idag är mycket tätt bevuxen med löv- och barrträd

Kyrkogårdens historik

Tidigt under 1940-talet beslutades att en helt ny kyrkogård, med kapellkrematorium, skulle anläggas vid stadsdelen Handskeryd strax utanför Nässjö tätort. Uppdraget att rita den nya kyrkogården gick till den dåvarande stadsarkitekten Vilhelm Ahlsén, och Skogskyrkogården stod klar att tas i bruk sommaren år 1947. Planerna omfattade även utrymme för ett krematorium, placerat centralt på kyrkogården, men detta ingick inte i den första etappen.

Inför den planerade kapell- och krematoriebyggnaden anordnades en begränsad arkitektävling 1956-57, och efter denna gick uppdraget till professor Sven Ivar Lind, Stockholm. Krematoriekapellet på Skogskyrkogården kunde sedan invigas 1962. Samtidigt uppfördes klockstapeln nordost om kapellet.

Följande beskrivning av kyrkogården kan läsas i en artikel av professor Lind:

”Skogskyrkogården, som ligger vid vägen mot Vetlanda, består av en flack terräng med blandskog och är för närvarande utbyggd till halva sin längd. Byggnaden har förlagts intill den utbyggda delen och invid kyrkogårdens nordvästra gräns. En parkeringsplats har anlagts utanför gränsen och förbundits direkt med landsvägen. Därigenom begränsas biltrafik inom kyrkogården till ett minimum. Den yttre vägen används för ekonomitransporter och som utfart för taxi och parkerade privatbilar. Under byggnadstiden betjänade den arbetsplatsen. Kyrkogården kan eventuellt utvidgas ytterligare åt sydost. Kapellet är inte orienterat. Det befanns lugnare att anpassa nyanläggningarna till de redan utförda.”

(Arkitektur nr 11, 1965)

Under det sena 1970-talet gjordes en del ändringar på kyrkogården. 1978-79 anlades en bevattningsanläggning med damm strax väster om kapellet. Anläggningen utformades av Bevattningskonsult AB i Uppsala. Vid samma tid byttes en del sten- och grusbeläggning längs kapellets sydvästra sida mot gräs, och vissa blomsterrabatter anlades invid kapellet.

1984-85 planerades en utvidgning av kyrkogården, samt uppförande av en ekonomibygnad. Utvidgningen omfattade en materialgård samt ekonomi- och personalbyggnad.

År 1996 beslutade Riksantikvarieämbetet att Skogskyrkogården skulle omfattas av Kulturminneslagens 4 kap. 3§ och 13§ med anledning av sina höga arkitektoniska kvaliteter. Skyddet gäller Skogskapellet (inklusive interiör och inventarier), kyrkogården och klocktornet. Det generella skyddet för kyrkomiljöer gäller annars för alla anläggningar uppförda innan 1940. För yngre anläggningar som har höga skyddsvärden togs särskilda beslut.

År 2000 sattes en bronsskulptur, skapad av Nils Huldin från Svenstorp, upp i minneslunden. Den var menad att vara en religionsneutral symbol som ersättning för det befintliga träkorset, men efter protester fick korset stå kvar. Idag har minneslunden både kors och skulptur.

År 2002 gjordes en besiktning av trädbeståndet på kyrkogården. Då konstaterades att det fanns ett akut behov att gallra framför allt i tallbeståndet på grund av att många träd var dåliga (p.g.a. svampangrepp). Man konstaterade även att ett tidigare försök med omplantering av självföryngrade små tallplantor från ett intilliggande hygge till största delen misslyckat. Största problemen med träden konstaterades inom kvarteren D och A, i den sydvästra delen av kyrkogården. Sammanlagt bedömdes att ett 30-tal träd behöves ta ner.

I januari 2005 ansöktes om att få ta ner dåliga träd, träd var växtsätt hämmade varandras trädkronor samt träd som gjorde intrång på gravplatsområden. Träden var placerade spritt över hela kyrkogården. Innan ansökan hann behandlas så kom stormen Gudrun, natten mellan den 8-9 januari, och fällde femtiotal träd. De flesta var rejäla furor, men även en och annan gammal björk föll. Störst skador blev det på den del som vetter mot infarten från Vetlandavägen, samt bland de stora granar tätt utanför kyrkogårdsmuren som kantat infartsvägen till kyrkogården. Många av de dåliga träden föll naturligtvis i stormen, men tillstånd för hela länsstyrelseansökan lämnades i april.

Planeringen för en askgravlund på kyrkogårdens södra del, strax bortom området för den befintliga minneslunden, inleddes också i början av 2005. Området är bevuxet med bok, några äldre tallar och för övrigt mager gräsyta och mossor. Gravlunden utformades av Ragnar Damm vid Nässjö kyrkogårdsförvaltning och utgörs av fem rundade planteringar omgärdade med en stenkant med lutande yta som ger plats för textplatta. I samband med anläggningen togs några bokar och tallar (mot gången) bort. Ytterst mot gången planterades idegranshäckar.

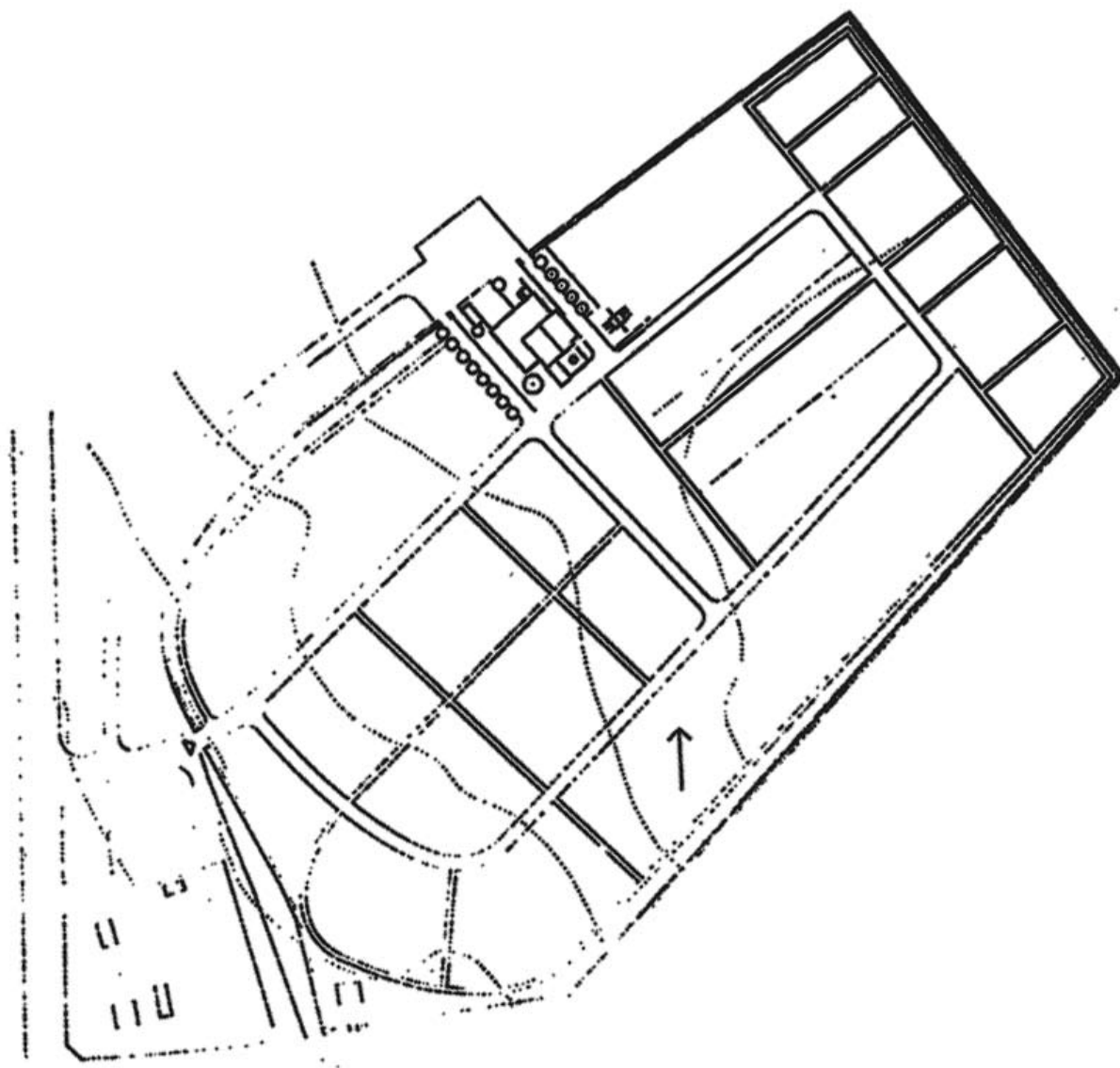
Nils Huldins skulptur i minneslunden

En av fem rundlar i askgravlunden

Händelsehistorik

- 1945 Skogskyrkogården i Nässjö ritades av dåvarande stadsarkitekten Vilhelm Ahlsén.
- 1947 Invigning. Skogskyrkogården invigdes.
- 1960 Professor Sven Ivar Lind anlätades för att rita en kombinerad kapell- och krematoriebyggnad på kyrkogården.
- 1962 Nybyggnad. Kapellet uppfördes i sin helhet inklusive klockstapel, efter ritningar av professor Lind. Inventarier ritades av arkitekt John Kandell. (JLM)
- 1978-79 Ändring. Damm för bevattningsanläggning anlades.
- 1979 Ändring. Markbeläggning sydväst om kapellet byts från grus och sten till gräs och rabatter.
- 1984-85 Planering och genomförande av utvidgning med materi algård samt ekonomi- och personalbyggnad.
- 1996 Beslut om skyddsföreskrifter. Skogskyrkogården i Nässjö tillsammans med skogs-kapellet och klocktorn beslutas ska omfattas av Kulturminneslagen 4 kap. 3§ och 13§. Skyddet omfattar även interiör och inventarier. (JLST)
- 2000 Ny skulptur i minneslunden
- 2004 Vård/underhåll av klockstapeln (och kapellet). Två av klockstapelns ben bytes ut, plåt-skoning av klockstapelns ben. (JLST)
- 2005 Stora skador på trädbeståndet under stormen Gudrun den 8-9 januari.
En askgravlund anlades på kyrkogården
Tillstånd lämnades för att ta ned vissa träd på kyrkogården.

Ritning från 1965 ur tidskriften Arkitektur. Ritningen är orienterad med norr rakt uppåt.

Beskrivning av kyrkogården idag

Allmän karaktär

Gravarna står i regelbundna rader på gräsytor, blandskogen utanför muren understödjer trädplanteringen på kyrkogården.

Ovan: Gärdesgården åt söder.
Nedan: Stenmurarna längs öster samt norr/väster och naturstensmurens möte med kapellet.

Skogskyrkogården är en flack begravningsplats med riklig vegetation av blandskogskaraktär. På södra delen dominerar barrträd, medan den norra främst präglas av lövträd. I söder och väster angränsar kyrkogården till ett skogsparti, vilket understödjer lummigheten i denna del.

Formen är långsträckt och oregelbundet femkantig och sträckningen är sydväst-nordostlig. Kapellet och klockstapeln är placerade mitt på den nordvästra långsidan. Kvarteren är symmetriskt placerade och marken är huvudsakligen täckt med gräsmatta, med gångar av grus. En öppen damm finns i den nordvästra delen. På kyrkogården finns också en urnlund, en minneslund och en asklund. Dessa är samlade vid kapellet i ett tvärgående stråk mitt på kyrkogården.

Omgärdning

Kyrkogården har tre olika typer av omgärdningar. Längs de öppnare partierna i norr och väster avgränsas kyrkogården av en halvmur med grästäck jordvall inåt och utåt en kvadermur med huggna block som satts i betong. Det parti som löper i kanten av skogspartiet norr och öster om kyrkogården har också en halvmur med gräsklädd vall inåt, men utåt är det istället en kallmur. Där kallmuren möter entrén vid kapellet sker en successiv övergång från markfunnen sten till huggen sten, vilken ger en mjukare övergång till kapellets strikta uttryck.

Längs den södra sidan av kyrkogården löper ett högt trästaket/stängsel av barkade stolpar. Staketet är utformat som en traditionell gärdesgård.

Ingångar

Kyrkogården har fem ingångar, med huvudentré vid kapellkrematoriet i norr. Kapellet flankeras av två entréer med likartat utseende med breda grindar av svartmålade platta järn som sitter i kraftiga stolpar. Grindarna kan vikas på mitten och fästas i grunda nischer på stolparnas insidor. Utformningen av hela entrépartiet är tydligt besläktad med kapellets strama arkitektur.

På den västra sidan finns två ingångar med lite nättare utformade grindar. De är i smide med en ganska kraftig ram och ett mönster av diagonalställda tunna järnpinnar. Grindstolparna är mer traditionellt utformade med ett utkragat krön och de är inte så iögonfallande kraftiga som de vid kapellet.

Från förvaltningsgården i söder finns en senare till kommen grindöppning med liknande grindar som dem vid kapellet, men målade ljusgrå och utan grindstolpar. Entrén är inte menad för allmänheten och har en lågmäld utformning.

Gångsystem

Gångarna är lagda i ett rutnät och är i princip helt raka och täckta med krossat grus i en mörkt grafitgrå kulör. Undantaget är en plattlagd gång i en axel rakt igenom raden av urngravkvarter (A11, D5 och D6). Plattorna är av röd kalksten, något oregelbundna i formen och har grov yta. Gången bör ha tillkommit i samband med uppförandet av kapellet i början av 1960-talet.

Smågatsten har lagts som gångar i gräsmattorna vid viloplatsen i minneskunden, i askgravlunden och i fram till entréerna vid kapellet.

Entrén på östra sidan om kapellet.

Östra sidans entré i möte med muren mot skogen.

Väster om kapellet.

En av två ingångar i den västra muren.

Till vänster:
Plattlagd gång i urngravkvarteren. Grusgångar korsar kvarteren,. Gångarna är lagda i rutnät.

Kvarter K, ansats till friare trädplantering på kvarterets yta, stöd i skogskaraktären från omgivande blandskog.

Friare planterad tallskog öster om kapellet.

Kvaret planterat med raka trädrader i kanten på den öppna gräsytan.

Vegetation

Vegetationen är ett av de viktigaste karaktärsbärande elementen på en skogskyrkogård. Det saknas källor som beskriver tankegångarna hos arkitekten Vilhelm Ahlsén vid utformningen av kyrkogården och det finns inte heller några tidiga beskrivningar som mer utförligt beskriver växtligheten men den bör ursprungligen ha haft en mer "naturlig" karaktär. Generellt kan sägas att det omgivande landskapet brukar bilda utgångspunkt för den arkitektoniska lösningen vid anläggandet av en skogskyrkogård. Gravkvarteren utformas så att de ligger "i skogen", och tanken är att ljuset som silas ner i gläntorna genom trädens kronor ska skapa en speciell stämning av fridfullhet och ro. Det är den nordiska traditionen av samhörighet med naturen som formar förutsättningarna för skogskyrkogården.

Nässjö kommun har en vegetation som präglas av barrskog och en del myrar. Den vanligaste skogstypen är blåbärsgranskog men även tallskogar förekommer tämligen allmänt i såväl torra som fuktiga lägen. Skogen i anslutning till kulturbygd har en karaktär som främst präglas av blandskog, men med ett stort inslag av barrväxter. Blandskogskaraktären och den rikliga vegetationen bör därmed ha varit viktiga utgångspunkter för arkitekten Ahlsén då han utformade kyrkogården.

Skogskyrkogården i Nässjö är flack och planterad med många uppvuxna barr- och lövträd. Gran och tall står blandat med lövträd, främst björk, rönn, bok och ek. Vi kapellet finns även flera lindar och kastanjer. Klippta häckplanteringar ramar in urngravfälten och dammen vid kapellet, samt står som avskiljare mellan kvarteren i ytterkanterna på den sydvästra delen av kyrkogården.

Kyrkogårdens växtlighet har idag en lite för tydlig struktur för att den ska upplevas som naturlig. Träden är i huvudsak planterade längs gångarna och i tydliga rader i ytterkanten på kvarterens öppna gräsmattor. På vissa av kvarteren står enstaka träd även planterade ute på den öppna ytan, vilket mjukar upp den ganska strikta trädplanteringen på ett positivt sätt.

Alla synliga tillskott som gjorts efter 1960 har mer karaktär av konventionell kyrkogårdsanläggning än av skogskyrkogård. De nyare tillskotten skulle kunna utgöra en effektfull kontrast mot det mer naturliga uttrycket på den ursprungliga skogskyrkogården, men skogskaraktären på de ursprungliga delarna är idag allt för svag för att bilda fond åt tilläggen. Uttrycket blir därmed spretigt och ganska svärgripbart.

Vänster: Den omgivande blandskogen karaktäriseras av träd av olika ålder, orangebundna gläntor och täta marktäckare (främst blåbär) på lätt kuperad mark.

Utanför kyrkogårdsmuren, på den östra och södra sidan, växer en naturlig blandskog med stort inslag av barrträd. Marken är lätt kuperad och täcks av blåbärsris. I de delar av kyrkogården som angränsar till skogen är övergången bitvis flytande, med grupper av träd planterade på insidan muren. Det täta skogspartiet utanför muren understödjer lummigheten i denna del. Kvarteren som angränsar till skogen (H till N, samt ytan vid klockstapeln) får därmed mer karaktär av skogsgläntor.

På vissa områden står träden mycket tätt, vilket hämmar deras tillväxt och hälsa. Ytterligare en komplikation består i att många av träden på kyrkogården har allvarliga skador, både mekaniska skador och sjukdomar, vilket antagligen betyder att de inte kommer att gå att bevara särdeles länge.

Vårdarna

Den dominerande vårdtypen är en stående rektangulär sten av måttfulla dimensioner, i en ljus grå eller röd stensort, och med en liten blomsterplantering framför stenen. De äldre stenarna är generellt striktare i sin utformning, medan de från 1970-talet och framåt allt oftare antar en friare och mer individualistisk form. Med detta sagt så är det ändå stenar ur begravningsfirmornas standardsortimentet som dominerar på kyrkogården, vilket uttrycker den anspråkslöshet som varit karaktäristisk för hela perioden. Stenarna håller sig främst inom två stilarter, dels dem med en tydlig samtida prägel och dels dem som är mer tidlöst utformade med traditionella dekorelement och former. Däremot saknas i princip helt de klassicistiska vårdarna med tempelgavlar och kolonner, vilket torde bero på särskilda bestämmelser för Skogskyrkogården.

Befintliga vårdar är från 1948 och framåt. Gravrätterna är till stor

Minneslundan, tätt planterade träd

Kvarter F, 1983, gravvårdar i raka rader. Vårdarna har större individuella skillnader än på äldre kvarter, men inom tydliga ramar.

Katalogstenar från 1949 respektive 1970-tal (traditionell och i bakgrunden en mer modern), samt mer individuellt utformad sten från 1965

Sentida (1986) vård med ortnamn i kvarter G.

Vattenpost på kyrkogården

Ovan: Bänkar i källaren, under renovering
Till höger: Bevattningsdammen

del ursprungliga i de olika kvarteren, vilket gör att de olika decenniernas stilideal blir tydliga. Titlar är ovanliga. Där de förekommer har det oftast anknytning till järnväg eller handel, vilka är två av de viktigaste näringarna i staden.

Urngravskvarterens stenar är av samma typer som ovan. Den nyligen anlagda askgravlundens består av fem cirkelrunda rabatter med en stenkant runt, varpå man fäst enhetliga metallplattor med de gravsattas namn och årtal.

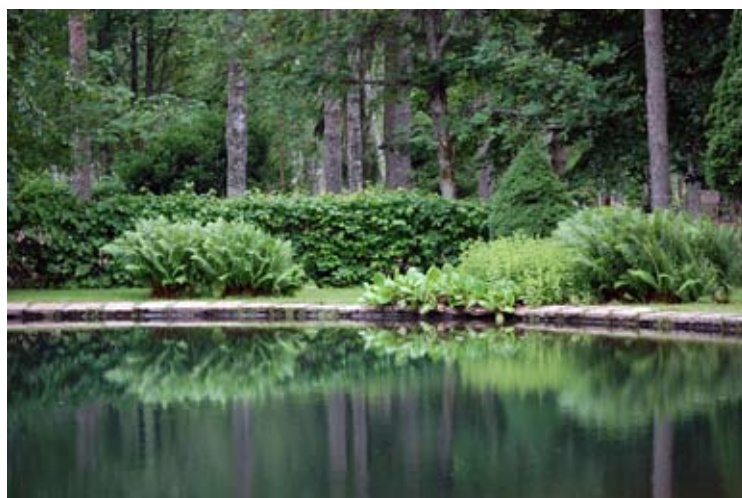
Övrigt

Sydväst om kyrkan finns en stor öppen bevattningsbassäng som tillkom under sent 1970-tal. Dammens kanter är stenskodda. Av säkerhetsskäl är den avskärmd från gångvägen med ett tätt buskage, vilket är synd då den är ett estetiskt tilltalande inslag i miljön.

På flera ställen på kyrkogården finns specialritade vattenposter i tegel med överliggare av sten. Vattenkranen är infälld i en stänklåt av koppar. Vattenposterna håller material- och utformningsmässigt god kvalitet men är i behov av restaurering.

Belysningen på kyrkogården är delvis tillkommen vid tiden för kapellet uppförande, men det förekommer även modernare armaturer. Runt kapellet står stolpbelysning av parkmodell, med galvade stolpar och klotformad lykta av genomskinligt glas. En mer särpräglad armatur står vid kapellet atriumpgård.

I kapellet källare förvaras flera bänkar som är ritade för platsen av SIR John Kandell, arkitekt hos Sven Ivar Lind. De är i teak, stramt och enkelt formgivna med smala ribbor i sitsar och ryggstöd. De har vid okänt tillfälle målats med brun täckande färg men nu under restaurering.

Beskrivning av enskilda kvarter

Skogskyrkogården är långsträckt i formen, nästan rektangulär, och kvartersindeldad efter en rutnätsplan. Kvarteren i mitten och på hela den västra halvan av kyrkogården har en regelbunden utsträckning och form, medan yttre kvarteren i öster är något mer oregelbundna.

De flesta kvarteren är kistgravkvarter. Mitt på kyrkogården, i ett tvärgående stråk i nordväst-sydöstlig riktning, ligger de alternativa begravningsplatserna samlade. Mitt framför kapellet finns minneslunden, söder om denna finns askgravlunden och i en rad väster om dessa finns urngravkvarter.

För beskrivning har kyrkogården endast delats i två större områden. Område A utgörs av alla kistgravkvarter, d.v.s. A1-A10, D1-D4 samt hela området öster om kapellet (C, E-N och området runt klockstapeln). Område B utgörs av de alternativa begravningsområdena, d.v.s. minneslunden, urngravkvarteren (D5-6 samt A11) och askgravlunden.

Område A

Allmän karaktär

Kyrkogården stod klar år 1947. Inga gravar från detta år påträffades dock vid inventeringen. De första kvarteren att tas i bruk var D2a-d, och på kvarter D2d finns flera vårdar från 1948. De är de äldsta som noterats på kyrkogården. D3, D1 och D4 togs i bruk 1951-1960, i nämnd ordning, och därefter A8-A7-A6-A5-A9-A10 och A1 fram till 1970. Resten av den västra delen belades under första halvan av 1970-talet och från 1976 finns gravar även på den östra halvan. De mittersta kvarteren (C, E, F, G) var fullbelagda först kring 1990, varpå kvarteren i ytterkanten började tas i bruk. Takten i nyetablering av gravfält saktade av framemot slutet av 1900-talet, vilket dels beror dels på att gravrätter förnyats på de gamla kvarteren, och dels på att fler gravsatts i på område B (gravar för kremerade).

Begravningskvarteren har en enhetlig utformning, med ett fåtal variationer. Kvarterens uttryck domineras av enkelt utformade stenar i långa rader. De är regelbundet placerade i rätta linjer med nord-sydlig eller öst-västlig sträckning. Den dominerande vårdtypen är en stående rektangulär sten av måttfulla dimensioner, i en ljus grå eller röd stensort, och med en liten blomsterplantering framför stenen. Endast en handfull naturstenar förekommer, samt några smides- och trävårdar.

Dagens utformning, där gravrätterna till stor del är ursprungliga

En av kyrkogårdens äldsta vårdar, en katalogsten från 1948, kvarter D2

Öppna fält avgränsade med trädrader och med långa rader av stenar är karaktäristiska för kyrkogården.

Kvarter A5, 1960-tal, med liggande vårdar närmast gången och högre längst bak

Kvarter A4/A3 från 1970-tal, många katalogstenar

Högsåla vårdar från 1970- och 1980-tal i kvarter B1

Mycket enhetliga vårdar från 1960-talet i kvarter A7/A8

Nedan, från vänster:

Vård från kvarter A7/A8 (ovan).

Liggande vårdar närmast gången, kvarter A3/A4.

Kv. G, 1987, mer modern vård framför en traditionell.

Katalogstenar från 1970-talet, traditionell form.

i de olika kvarteren, förmedlar en tydlig bild av hur stilidealet för gravstenarnas utformning har utvecklats från mitten av 1900-talet och fram till idag. Många kvarter innehåller stenar av helt enhetligt eller mycket nära besläktat utseende. Den stora förekomsten av enhetligt utformade gravstenar speglar efterkrigstidens strävan efter likhet även inför döden, och kan ses som ett uttryck för folkhemmets kollektiva anda. I flera av kvarteren från 1950- till tidigt 1970-tal innehåller de olika kvarteren påfallande många likadant utformade stenar. Enhetligheten ger kvarteren ett samlat uttryck och en ganska speciell karaktär.

Exempelvis innehåller kvarteret från tidigt 1960-tal (A5-A10) ett flertal rektangulära stenar med ett enkelt latinskt kors till vänster om en ganska enkelt utformad namntext, och kvarteret B1 har högsåla vårdar av olika typ men ungefär samma mått. Likadana sammanhållande karaktärer finns inom varje enskilt kvarter, och torde ha sitt ursprung i speciella bestämmelser för Skogskyrkogården.

I flera av de äldre kvarteren förekommer både liggande och stående stenar. De olika vårdtyperna är grupperade med de liggande stenarna i en rad närmast de öst-västliga gångarna och de stående stenarna ordnade med de högsta placerade rygg mot rygg i kvarterens bakkanter, där inga gångar avskiljer kvarteren. De liggande stenarna är av samma typ som de stående, men ofta något mindre.

På kvarteren från de senaste decennierna ses en större individualism i valet av stenar, dock även här inom måttlighetens ram. Stenarna är dock mer uppblandade och har enstaka lägre vårdar inne i kvarteren. Typiskt för de senaste decenniernas vårdar är de mer naturstenslika vårdarna, samt ett återupptaget intresse för titlar och personliga symboler.

Område B

Allmän karaktär

Den centrala delen av kyrkogården som utgör område B är avsatt för gravsättning av kremerade. Det är okänt hur kyrkogården var planerad vid invigningen 1947, men inga kistgravar bör ha funnits på området innan det blev gravfält för askor. På Anneforskyrkogården fanns ett område för urngravar sedan 1930-talet, så sannolikt gravsattes inga urnor på Skogskyrkogården före krematoriets tillkomst.

De äldsta gravarna i urngravkvarteren är från 1962, samma år som kapellkrematoriet stod klart. Det tyder på att urngravkvarteren, med omgärdande häckar och stenlagd gång, ställdes i ordning vid denna tid. De äldsta gravarna är i kvarteret närmast kapellet, D5c. Hela kvarteret D5 var taget i bruk 1979, då man påbörjade gravsättning i D6. Kvarteret A11 har gravar från 1996 och framåt.

Urngravfälten omges av häckplanteringar av kornell, idegran och spirea. Gravstenarna är av samma typer som på kistgravfälten, men naturligtvis tätare placerade. Utformningen av kvarteren är enhetlig och uttrycket domineras av de tätt placerade, enkelt utformade stenarna i långa rader.

Minneslunden sträcker sig tvärs över kyrkogården från kapellet. Den är långsmal och planterad med tätt stående uppvuxna löv- och barrträd. Marken ska inte beträdas, istället har man ställt i ordning en viloplats nära den södra änden av lunden. Viloplatsen är möblerad med bänk och två ljusställ och har två skulpturer, dels ett stort enkelt träkors och dels en skulptur av Nils Huldin från Svenstorp. En stensatt ränna med vatten samt några större stenar, kringvuxna med vintergröna, som lagts på marken får fungera som hållare för blomvaser.

Askgravlunden är kyrkogårdens senast tillkomna gravområde, anlagd 2005 efter ritning av Ragnar Damm på Nässjö kyrkogårdsförvaltning. Gravplatsen är utformad med fem stycken runda gravytor, avgränsade med kantstenar som har avfasad överkant där plaketter med de gravsattas namn kan fästas. Mellan och runt rundlarna löper smala gångar av smågatsten. Gravytorna är planterade med blommor och vid plaketterna kan enskilda blomvaser placeras. Där finns även många små minnessaker, även om detta egentligen inte är godkänt enligt reglerna för askgravlunden. Ytan är öppen så när som på en grupp av nyplanterade lövträd. Uppvuxna bokar står i öster.

Urngravfält med tätt placerade stenar

Tidstypiska stenar från 1970-talet i urngravkvarter D5

Viloplatsen i minneslunden

Askgravlunden från 2005

Kulturhistorisk bedömning av kyrkogården i dess helhet

Ovan: Muren, med gräsvall inåt, är viktig för kyrkogårdens uttryck

Skogskyrkogården i Nässjö ritades av stadsarkitekten Vilhelm Ahlsén och stod klar att tas i bruk sommaren 1947. Den anlades i flack blandskogsterräng strax utanför den dåvarande gränsen för Nässjö tätort. Anläggningen kompletterades år 1962 med ett kapellkrematorium ritat av arkitekt Sven Ivar Lind. Kapellkrematoriet har betydande arkitektoniska och byggnadshistoriska värden och är skyddat i KML enligt särskilt beslut.

Skogskyrkogården är långsträckt i formen, nästan rektangulär, och traditionellt kvartersindeldad efter en rutnätsplan. Gångsystemet följer de räta linjerna i kvarteren. Omgärningsmurarna med gräsklädda vallar inåt och mer representativa stenmurar utåt, samt trästaketet med gärdesgårdskaraktär i söder är mycket väl anpassade till platsen. Gräsvallen gör övergången till naturlig skog i öster nästan omärkbar.

Växtligheten på kyrkogården består främst av uppvuxna barr- och lövträd, av naturligt och lokalt förekommande sorter. Den ursprungliga karaktären är okänd, men den bör ha haft en mer "naturlig" karaktär. Idag är trädplanteringen mycket tydligt strukturerad på många håll, vilket ger mer park- än skogskaraktär. Senare tillskott på kyrkogården präglas av den traditionella kyrkogården med klippta häckar och blomsterplanteringar. Det mer naturliga uttrycket på den ursprungliga skogskyrkogården är idag ganska svagt. Uttrycket i den gröna strukturen blir därmed ganska svärgripbart.

Nedan:

De långa räta raderna av vårdar av samma typ är karaktäristiska för Skogskyrkogården. De sträcker sig oftast över mer än ett gravfält, även tvärs över gångar. Högre stenar har placerats bakerst i kvarteren, eventuella lig-gande vårdar har placerats närmast gången.

Kvarteren är inbördes enhetligt utformade och uttrycket domineras av regelbundet placerade, enkelt utformade stenar i långa räta rader med nord-sydlig eller öst-västlig sträckning. Gravrätterna är till stor

del ursprungliga i de olika kvarteren. Den dominerande vårdtypen är en stående rektangulär sten av måttfulla dimensioner, i en ljus grå eller röd stensort, och med en liten blomsterplantering framför stenen. Endast en handfull naturstenar förekommer, samt några smides- och trävårdar. Karaktärsbärande drag ligger i kvarterens regelbundenhet, deras inbördes enhetlighet, dess rätvinkliga struktur och de enhetliga, enkla vårdarna. De rätta linjer som bildas av de långa rätta raderna av vårdar sträcker sig över fler än ett gravfält.

Gravvårdarna har nästan samtliga en tydligt samtida utformning. Variationer finns mellan de olika kvarteren och skillnaderna följer huvudsakligen kvarterens ålder. Vårdarna illustrerar utvecklingen under 1900-talets andra hälft. De har ur detta perspektiv ett kulturhistoriskt värde - om än inte unikt - genom det typiska för den tid de representerar. Enskilda vårdar kan ha person-, lokal- eller samhällshistoriska värden.

Gravområdena för kremerade med minneslund, urngravfält och askgravlund har värden knutna till deras roll som en tidstypisk företeelse från vår tid. Vårdarna på urngravfältet följer samma mönster som på kistgravområdet.

På en kyrkogård är det naturligt att gravvårdar och gravrätter ändras. Det är dock viktigt att man i den långsiktiga förvaltningen är uppmärksam på att bevara de olika delarnas karaktär och att gravvårdar från olika tider finns representerade.

Att tänka på i förvaltning av kyrkogården:

- Träden utgör stommen i skogskyrkogården
- Murar och staket är viktiga för kyrkogårdens uttryck

Sol och skugga skapar intryck av att gravarna är placerade i en skogsglänta.

Urngravfältet A11 med vårdar från mitten av 1990-talet och framåt. I bakgrunden syns det gårdesgårdslänkande staketet och där bakom skog.

Kvarter A4/A3, öppet fält med vårdar och träd i raka rader, endast enstaka träd inne i kvarteret

Kvarter A9/A10, mer skogskaraktär med något friare placerade träd inne i kvarteret

Ännu ej använt kvarter, öppen gräsyta kantad med raka rader av träd.

Referenser

Arkiv

Jönköpings läns museums arkiv (JLM)

Länsstyrelsen i Jönköpings läns arkiv. (JLST)

Antikvarisk topografiska arkivet, Stockholm, genom kopior i länsstyrelsens arkiv. (ATA)

Nässjö församlings arkiv

Tryckta källor

Haas, Jonas, Skogskapellet i Nässjö, Kulturhistorisk karakterisering och bedömning, Byggnadsvårdsrapport 2006:20, Jönköpings Läns Museum 2006

Sveriges bebyggelse. Landsbygden. Jönköpings län III. Uddevalla 1957

Växjö stift i ord och bild, Stockholm 1950

”Stormen tog saken i egna händer.”, SMT 2004-01-14

Lind, Sven Ivar, ”Kapellkrematorium i Nässjö”, artikel i Arkitektur, nr 11 år 1965

Länsstyrelsen i Jönköpings län, Miljöenheten, Ängs- och hagmarker i Nässjö kommun, del 1, Länsstyrelsen 1994

Otryckta källor

Växjö stifts frågelista 1949, Ivar Hylanders underlag för artikel i Växjö stift i ord och bild 1950, i Jönköpings läns museums arkiv

Tekniska och administrativa uppgifter

Jönköpings läns museums dnr: B336/05

Beställare: Växjö stift

Fastighetsägare: Nässjö församling

Rapportansvarig: Anette Lindgren

Foto: Anette Lindgren

Län: Jönköpings län

Kommun: Nässjö kommun

Socken: Nässjö socken

Fastighetsbeteckning: Skogskyrkogården 1

Belägenhet: Ekonomiska kartans blad Nässjö
6E 8g, 1988

Dokumentationsmaterialet förvaras i Jönköpings läns museums arkiv

Smideskors från 1990

Vård över två missionärer Titlar är annars ovanliga, de som förekommer har oftast anknytning till järnvägen

Ett av två kors i glaserad keramik

Enkel barngrav från 1960-talet. Det finns inget enskilt område för barngravar

Dubbelsidiga stenar förekommer på några ställen

En handfull vårdar i form av naturstenar finns

